

Νικήτας εξ Αμνείας

Περίληψη :

Ο Νικήτας γεννήθηκε το 785 στην Άμνια της Παφλαγονίας. Ήταν εγγονός του Φιλαρέτου του Ελεήμονος και συγγραφέας του *Βίου* του. Το 801/802, σε ηλικία 18 ετών, έλαβε το μοναχικό σχήμα και το 821/822 συνέγραψε στην Καρυούπολη της Πελοποννήσου, όπου βρισκόταν εξόριστος, το μοναδικό γνωστό έργο του, το *Βίο του αγίου Φιλαρέτου του Ελεήμονος*. Πέθανε πιθανώς στα μέσα του 9ου αιώνα.

Τόπος και Χρόνος Γέννησης

17 Φεβρουαρίου 785, Άμνια Παφλαγονίας

Τόπος και Χρόνος Θανάτου

πιθανώς μέσα 9ου αιώνα

Κύρια Ιδιότητα

λόγιος, κληρικός

1. Βιογραφικά στοιχεία

1.1. Γέννηση – Οικογένεια

Ο Νικήτας γεννήθηκε στις 17 Φεβρουαρίου 785 στην Άμνια, κωμόπολη της [Παφλαγονίας](#).¹ Ήταν εγγονός του [Φιλαρέτου του Ελεήμονος](#) (για την ακρίβεια τρίτος γιος του Ιωάννη, πρωτότοκου γιου του Φιλαρέτου). Περί το 788 η οικογένεια του Νικήτα μετεγκαταστάθηκε στην [Κωνσταντινούπολη](#), καθώς μία από τις εξαδέλφες του, η Μαρία, επελέγη ως αυτοκρατορική σύζυγος του Κωνσταντίνου ΣΤ΄ (780-797) και ο γάμος τους τελέστηκε το Νοέμβριο του 788. Το 801/802, σε ηλικία 18 ετών, ο Νικήτας εγκατέλειψε την πατρική εστία και εκάρη μοναχός.

Συνέγραψε το *Βίο* του παππού του Φιλαρέτου, έπειτα από 20 χρόνια μοναστικού βίου, το 821/822 στην Καρυούπολη της Πελοποννήσου. Εκεί βρισκόταν εξόριστος,² άγνωστο από πότε. Το πιθανότερο είναι ότι εξορίστηκε εξαιτίας της μοναστικής του ιδιότητας, των [εικονόφιλων](#) αισθημάτων του και των συγγενικών δεσμών του με το ευρύτερο οικογενειακό περιβάλλον της αυτοκράτειρας [Ειρήνης](#), η οποία και αποκατέστησε το 787 τη λατρεία των εικόνων. Ωστόσο, ακόμη δεν έχει ξεκαθαριστεί απόλυτα το θέμα της ιδεολογικής του τοποθέτησης στο ζήτημα της Εικονομαχίας και ο ρόλος που αυτή έπαιξε στην εξορία του. Μέχρι τότε ήταν ο τελευταίος επιζών της οικογένειας του Ιωάννη.

Υπήρξε μοναχός της μονής του Αγίου Γεωργίου Πραιποσίτου στην Κωνσταντινούπολη, όπου δώρισε την περιουσία του και ενταφιάστηκε.

1.2. Εκπαίδευση – Ανατροφή

Ελάχιστα γνωρίζουμε για τη μόρφωση του Νικήτα. Τα μοναδικά στοιχεία που ο ίδιος παραθέτει είναι ότι, όσο ήταν μικρός, τον περισσότερο χρόνο του τον περνούσε κοντά στον παππού του Φιλάρετο, ο οποίος πρέπει να υπήρξε και ο πνευματικός του πατέρας. Παρ' όλα αυτά, μπορούμε να υποθέσουμε ότι ο Νικήτας είχε λάβει επιμελημένη μόρφωση, καθώς μετά το γάμο της εξαδέλφης του με τον αυτοκράτορα Κωνσταντίνο ΣΤ΄ εθεωρείτο συγγενής του. Κάτι τέτοιο προκύπτει και μέσα από τον τρόπο γραφής του Νικήτα, που διακρίνεται για την υψηλή λογοτεχνική του ποιότητα και την άνεση στο χειρισμό της γλώσσας.

2. Δράση

2.1. Ιδεολογία

Νικήτας εξ Αμνείας

Η εξορία του Νικήτα στην Καρυούπολη της Πελοποννήσου θεωρείται ότι οφείλεται στα εικονόφιλα αισθήματά του.³ Το περίεργο όμως είναι ότι ο Νικήτας δεν κάνει οποιαδήποτε αναφορά στο έργο του στις εικόνες ή στην πρώτη αποκατάσταση της λατρείας τους το 787 από την αυτοκράτειρα Ειρήνη, τη στιγμή που αποτελούσε μέλος της ευρύτερης αυτοκρατορικής οικογένειας, γεγονός το οποίο έχει οδηγήσει ορισμένους μελετητές να θέσουν υπό αμφισβήτηση την εικονόφιλη ιδεολογία του.⁴ Αντίθετα, άλλοι ερμηνεύουν τη στάση του αυτή ως έκφραση μετριοπάθειας, ουδετερότητας ή αδιαφορίας του για την όλη θρησκευτική και πολιτική διαμάχη της εποχής του,⁵ ή ακόμα εντοπίζουν στοιχεία του αγιολογικού μοτίβου του αγίου-σαλού, οπότε αναφορές στις εικόνες και την εικονομαχική έριδα δεν θα άρμοζαν.⁶

2.2. Έργο – Βίος του αγίου Φιλάρετου

Ο Βίος του αγίου Φιλάρετου είναι το μοναδικό γνωστό έργο του Νικήτα. Ήταν σε ηλικία επτά ετών (792) όταν πέθανε ο παππούς του, γι' αυτό και χρειάστηκε να κάνει λεπτομερή έρευνα προκειμένου να συλλέξει το υλικό του Βίου, διαδικασία η οποία διήρκεσε 20 χρόνια, όπως ο ίδιος αναφέρει. Ο συγγραφέας μάς πληροφορεί ότι στηρίχθηκε για τη συλλογή του υλικού του στις προσωπικές του αναμνήσεις και εμπειρίες και τις διηγήσεις των γονέων του και των ευεργετηθέντων από το Φιλάρετο.

2.3. Λόγοι της συγγραφής

Ο Νικήτας συνέγραψε το Βίο του παππού του αφενός επειδή φαίνεται ότι είχαν μια στενή σχέση (ήταν ο αγαπημένος του εγγόνος, παρότι ο Φιλάρετος πέθανε ενώ ο Νικήτας ήταν επτά ετών) και αφετέρου επειδή με αυτό τον τρόπο υπερασπιζόταν την ευρύτερη οικογένειά του και την αποκαθιστούσε πολιτικά και κοινωνικά, τη στιγμή που ο ίδιος βρισκόταν στην εξορία. Κυρίως όμως ο Νικήτας συνέγραψε το Βίο του αγίου Φιλάρετου με σκοπό να αποδείξει την αγιότητά του, όπως ο ίδιος χαρακτηριστικά δηλώνει μέσα στο έργο, πράγμα που σημαίνει ότι αυτή δεν ήταν δεδομένη. Ο Φιλάρετος δεν ήταν ούτε μοναχός ούτε κληρικός, δε μαρτύρησε, δε θαυματούργησε εν ζωή, αντίθετα ήταν ένας πλούσιος νυμφευμένος λαϊκός. Για το λόγο αυτόν και ο Βίος αποσκοπεί να τεκμηριώσει την αγιότητα του Φιλάρετου μέσα από τη συνεχή περιγραφή της φιλευσπλαχνίας του, γι' αυτό άλλωστε και στερείται ηθικοδιδασκτικών νοημάτων και άλλων αγιολογικών τόπων.

3. Αποτίμηση του έργου του

Ο Νικήτας συνέγραψε περισσότερο μία οικογενειακή βιογραφία, θα λέγαμε, παρά ένα αγιολογικό κείμενο με την καθιερωμένη μορφή του είδους και της εποχής του. Πρόκειται στην ουσία για τη συρραφή των γεγονότων της ζωής του Φιλάρετου και την κατάταξή τους σε αυστηρή χρονολογική σειρά. Ο Βίος περιλαμβάνει πολλές ακριβείς και ρεαλιστικές πληροφορίες και λεπτομέρειες που είναι πολύτιμες για την αγροτική ιστορία του 8ου αιώνα, γι' αυτό και έχει χαρακτηριστεί ως το βασικό έργο του είδους της «αγροτικής αγιογραφίας», το οποίο αποτέλεσε πρότυπο για πολλούς μεταγενέστερους Βίους αγίων.⁷ Ο Νικήτας μάς παρέχει συγκεκριμένα και χειροπιαστά στοιχεία για την περιουσία και τη ζωή ενός πλούσιου γαιοκτήμονα του 8ου αιώνα και παραθέτει πολύτιμα στοιχεία για τους συσχετισμούς δυνάμεων μεταξύ των πλουσίων και των μικρών [ιδιοκτητών γης](#) κατά την ίδια περίοδο, καθώς και για τη σταδιακή ισχυροποίηση των [δυνατών](#). Θεωρείται ένας ιστορικά αξιόπιστος Βίος, παρά τις ορισμένες ενδεχόμενες υπερβολές του συγγραφέως,⁸ καθώς και ένα από τα πλέον δημοφιλή αγιολογικά κείμενα. Η διήγηση του Νικήτα χαρακτηρίζεται από τα πρωτότυπα αγιογραφικά στοιχεία, σε συνδυασμό με την απλότητα και την κομψότητα του ύφους, τα οποία προκαλούν το θαυμασμό του αναγνώστη. Για όλα τα παραπάνω θεωρείται ένα καινοτόμο έργο του 9ου αιώνα.

1. Για την Αμνία της Παφλαγονίας, βλ. Belke, K. – Mersich, N., *Paphlagonien und Honorias* (Tabula Imperii Byzantini 9, Wien 1996), σελ. 170-171.

2. H Auzepy, M.-F., “De Philarete, de sa famille et de certains monasteres de Constantinople”, Jolivet, J. – Kaplan, M. – Sodini, J.-P. (επιμ.), *Les saints et leur sanctuaire: textes images et monuments* (Byzantina Sorbonensia 11, Paris 1993), σελ. 117-135, ιδ. 123, διαβλέπει πολιτικά κίνητρα στην εξορία του Νικήτα. Διατυπώνει την «αδύναμη» υπόθεση ότι η χρονολογία που ο Νικήτας εξορίστηκε είναι το 830 και ότι αιτία υπήρξε η συγγενεία του –ως θείου– με την Ευφροσύνη, η οποία νυμφεύτηκε με τη βία τον αυτοκράτορα Μιχαήλ Β΄ (820-829), ενώ το συγγενικό περιβάλλον της διώχτηκε στη συνέχεια από το Θεόφιλο (829-842).

Νικήτας εξ Αμνείας

3. Οι Fourmy, M.H. – Leroy, M., “La Vie de S. Philarete”, *Byzantion* 9 (1934), σελ. 85-170, ιδ. 97, και ο Γιαννόπουλος, Π. Α., «Παρατηρήσεις στο “Βίο του αγίου Φιλαρέτου”», *Βυζαντινά* 13:1 (1985), σελ. 489-503, εδω 501-502, οι οποίοι εικάζουν ότι ο Μιχαήλ Β΄ μπορεί να εξόρισε το Νικήτα, όταν μετά την επανάσταση του Θωμά του Σλάβου έλαβε σκληρά μέτρα εναντίον των μοναχών.
4. Ο Γιαννόπουλος Π. Α., «Παρατηρήσεις στο “Βίο του αγίου Φιλαρέτου”», *Βυζαντινά* 13:1 (1985), σελ. 489-503, ιδ. 492, θεωρεί πιθανότερη την εξορία του Φιλαρέτου από τον αυτοκράτορα Μιχαήλ Β΄ (820-829). Όμως, η εικονολατρική του ιδεολογία έχει αμφισβητηθεί από πολλούς μελετητές. Βλ. Ševčenko I., “Hagiography of the Iconoclast Period”, Bryer, A. – Herrin, J. (επιμ.), *Iconoclasm (Papers given at the Ninth Spring Symposium of Byzantine Studies, University of Birmingham, March 1975)* (Birmingham 1977), σελ. 113-131, ιδ. 126-127, ο οποίος αμφισβητεί τα εικονόφιλα αισθήματα του Νικήτα, καθώς και το γεγονός ότι μπορεί να εξορίστηκε εξαιτίας τους από ένα μετριοπαθή εικονομάχο αυτοκράτορα όπως ο Μιχαήλ Β΄, ο οποίος δεν προέβη γενικά σε διώξεις εικονοφίλων. Την άποψη του αυτή συνεπικουρεί και η Auzéry, M.-F., “De Philarète, de sa famille et de certains monastères de Constantinople”, Jolivet-Lévi, J. – Kaplan, M. – Sodini, J.-P. (επιμ.), *Les saints et leur sanctuaire à Byzance: textes images et monuments* (Byzantina Sorbonensia 11, Paris 1993), σελ. 117-135, ιδ. 121, παρατηρώντας ότι τα ονόματα των απογόνων του Φιλαρέτου έχουν ως επί το πλείστον σχέση με άνθη και δεν προέρχονται από αγίους της εποχής, ενώ και οι μονές όπου ενταφιάστηκαν τα μέλη της οικογένειας του Φιλαρέτου είχαν ιδιαίτερο κύρος και δύναμη κατά την Εικονομαχική περίοδο.
5. Το γεγονός ότι δεν υπάρχει αναφορά στις εικόνες εκλαμβάνεται από το Γιαννόπουλο, Π. Α., «Παρατηρήσεις στο “Βίο του αγίου Φιλαρέτου”», *Βυζαντινά* 13:1 (1985), σελ. 489-503, ιδ. 501-502, ως απόδειξη της μετριοπαθούς στάσης του Νικήτα.
6. Πρόκειται για την άποψη των Kazhdan, A. – Sherry, L. – Angelidi, C., *A History of Byzantine Literature (650-850)* (Athens 1999), σελ. 281-294, ιδ. 289-290.
7. Όπως για παράδειγμα για τους Βίους του Πέτρου Ατρώας, του Νικηφόρου Μηδικίου, των Δαυίδ, Συμεών και Γεωργίου της Λέσβου κ.ά., βλ. Kazhdan, A. – Sherry, L. – Angelidi, C., *A History of Byzantine Literature (650-850)* (Athens 1999), σελ. 281-294, ιδ. 290.
8. Ševčenko, I., “Hagiography of the Iconoclast Period”, Bryer, A. – Herrin, J. (επιμ.), *Iconoclasm (Papers given at the Ninth Spring Symposium of Byzantine Studies, University of Birmingham, March 1975)* (Birmingham 1977), σελ. 113-131, ιδ. 126.

Βιβλιογραφία :

	Belke K., Mersich N. , <i>Paphlagonien und Honorias</i> , Wien 1996, Tabula Imperii Byzantini 9
	Delehaye H. , <i>Synaxarium Ecclesiae Constantinopolitanae. Propylaeum ad Acta Sanctorum Novembris</i> , Bruxelles 1902
	Kazhdan A., Sherry L., Angelidi C. , <i>A History of Byzantine Literature (650-850)</i> , Athens 1999
	"Makarios, αρ. 4672", Lilie, R.-J. et al. (eds), <i>Prosopographie der Mittelbyzantinischen Zeit. Erste Abteilung (641-867)</i> , Berlin – New York 2000, 120-123
	Ševčenko I. , "Hagiography of the Iconoclast Period", Bryer, A. – Herrin, J. (eds), <i>Iconoclasm (Papers given at the Ninth Spring Symposium of Byzantine Studies, University of Birmingham, March 1975)</i> , Birmingham 1977, 113-131
	Auzéry M.-F. , "De Philarète, de sa famille et de certains monastères de Constantinople", Jolivet-Lévi, C. – Kaplan, M. – Sodini, J.-P. (eds), <i>Les saints et leur sanctuaire à Byzance: textes images et monuments</i> , Paris 1993, Byzantina Sorbonensia 11, 117-135
	Γιαννόπουλος Π. , "Παρατηρήσεις στο “Βίο του αγίου Φιλαρέτου”", <i>Βυζαντινά</i> , 13:1, 1985, 489-503
	Poljakova S.V. , "Fol'klornyj sjuzet o scastlivom glupce v nekotoryh pamjatnikah agiografii VIII v.",

Νικήτας εξ Αμνείας

	<i>Vizantijskij Vremennik</i> , 34, 1973, 130-136
	Rydén L. , "The revised version of the "Life of St. Philaretos the Merciful" and the "Life of St. Andreas Salos"", <i>Analecta Bollandiana</i> , 100, 1982, 485-495
	Rosenqvist J.O., Rydén L., Ryda S. , "Filaretos den Barmhartiges vita: ett editions-projekt i tre delar", <i>Bysantska sällskapet Bulletin</i> , 13, 1995, 18-28
	Vasiliev A.A. , "Zitie Filareta Milostivogo", <i>Investija Russkago Archeologiceskago Instituta v Konstantinopole</i> , 5, 1900, 49-86
	Νικήτας , <i>Βίος αγίου Φιλαρέτου</i> , Fourmy, M.-H. – Leroy, M. (eds), "La Vie de S. Philarete", <i>Byzantion</i> 9, 1934
	Fourmy M.-H., Leroy M. , "La vie de s. Philarete", <i>Byzantion</i> , 9, 1934, 85-170 [text 112-167]

Δικτυογραφία :

	BB 34 (1973) Византийский Временник Российской Академии Наук http://vremennik.biz/BB%2034%20(1973)
	PHILARETOS THE MERCIFUL http://www.doaks.org/saints2/dohp.asp?cmd=SShow&Key=117
	Μαρτυρίες γιὰ τὴν εἰς κωνομαχικὴν ἔριδα στὴν Πελοπόννησο. Προβλήματα καὶ προσεγγίσεις http://www.byzsym.org/index.php/bz/article/view/861
	Житие Филарета Милостивого http://www.krotov.info/acts/08/2/filaret.html

Παραθέματα

Ταῦτα ἐγὼ θεασάμενος Νικήτας ὁ ἔγγονος καὶ υἱὸς πνευματικὸς τοῦ ἀγίου μου πάππου, ἔτη δέκα διατρίψας ἐν τῷ οἴκῳ μου, τὰς ἐντολάς τοῦ πάππου μου κατὰ νοῦν ἔχων ἐν τῇ καρδίᾳ μου καὶ κατὰ δύναμιν ἐργαζόμενος, χρόνων ὧν ὀκτώ καὶ δέκα γενόμενος, ἀπόδρασα ἐκ τοῦ οἴκου μου, καὶ ἐγενόμην μοναχός. Μετὰ δὲ εἴκοσι χρόνους τῆς ἐμῆς ἀποταγῆς, ἀκριβῶς ἐρευνήσας τὰς ἀρετὰς τοῦ πάππου μου καὶ τὴν καλὴν ἀναστροφὴν αὐτοῦ, ἃ μὲν αὐτόπτης ἐγενόμην, ἃ δὲ ἤκουσα παρὰ τῶν ἐμῶν γονέων μεθ' ὄρκων διηγουμένων, ἃ δὲ παρὰ τῶν πενήτων πληροφορηθεὶς συνεγραψάμην τὸν βίον αὐτοῦ ἔτους 'στλ' ἐν ἔξορίᾳ ὧν ἐν Πελοποννήσῳ, ἐν Καριουπόλει.

Fourmy, M.-H. – Leroy, M., "La Vie de S. Philarete", *Byzantion* 9 (1934), σελ. 165.

Ὁ δὲ τούτου ἔγγων καὶ πνευματικὸς υἱὸς Νικήτας, ὁ λαβὼν τὰς πολλὰς εὐλογίας παρὰ τοῦ πάππου αὐτοῦ, μικρὸς τῇ ἡλικίᾳ ὑπάρχων, ὡς ἑτῶν ἑπτὰ, εἰς τὴν τρίτην ἡμέραν καθεύδων ἐπὶ τῆς κλίνης αὐτοῦ, ἐγένετο ἐν ἐκστάσει καὶ ἠρπάγη εἰς τὸν ἐκεῖθεν κόσμον καὶ εἶδε τὰς τε κολάσεις καὶ τὸν ποταμὸν τὸν πύρινον βαθὺν πάνυ [...] ἐθεάσατο δὲ καὶ τὸν πάππον αὐτοῦ ἐν μέσῳ τῶν φυτῶν καὶ καθεζόμενον ἐπὶ θρόνου χρυσοῦ πεποικιλμένου διὰ λίθου τιμίου καὶ σμαράγδου, ἐνδεδυμένον καὶ αὐτὸν στολὴν λευκὴν [...]

Fourmy, M.-H.-Leroy, M., "La Vie de S. Philarete", *Byzantion* 9 (1934), σελ. 162-163.

Χρονολόγιο

785: Γέννηση στην Άμνια

Νικήτας εξ Αμνείας

περί το 788: Εγκατάσταση οικογενειακώς στην Κωνσταντινούπολη

801/802: Ενδύεται το μοναχικό σχήμα

821/822: Συγγράφει το *Βίο του αγίου Φιλαρέτου*

μέσα 9ου αι.: Θάνατος του Νικήτα